

XI. CHARAKTERYSTYKA DEMOGRAFICZNA I POZIOM ŻYCIA MIESZKAŃCÓW

1. DEMOGRAFIA

1.1. Liczba ludności

Wg stanu na 31.12.1997 roku (Urząd Statystyczny w Siedlcach, 1998), gminę Suchożebry zamieszkiwały 4.843 osoby, w tym 2.475 mężczyzn (51,1%) i 2.368 kobiet (48,9%). Na 1 km² przypadało 48 osób, podczas gdy na obszarach wiejskich byłego woj. siedleckiego 54 osoby/km².

1.2. Rozmieszczenie ludności

W układzie osadniczym gminy można wyróżnić dwa ciągi powstałe przy głównych szlakach komunikacyjnych tego terenu. Jeden z nich kształtował się w zachodniej części gminy, przy drodze Siedlce-Sokołów. Bezpośrednio przy tym trakcie powstały takie wsie jak Wola Suchożebrska, Suchożebry, Przygody (stanowiące przedłużenie zabudowy wsi Suchożebry) oraz Podnieśno. W odległości 1-1,5 km od tego traktu w kierunku zachodnim powstały trzy niewielkie osady: Sosna-Korabie, Sosna-Trojanki i Sosna-Kozółki.

Drugi ciąg osadniczy powstawał we wschodniej i północnej części gminy wzdłuż traktu Siedlce-Krześlin-Krynica-Bielany. Ciąg ten tworzą wsie: Krześlin i Krześlinek, Kownaciska, Brzozów, Nakory, Krynica, Stany Duże i Sosna-Kicki. Między tymi ciągami osadniczymi, w południowej części gminy, znajdują się dwie osady - Kopcie i Borki Siedleckie. Duże obszary gminy położone między tymi ciągami komunikacyjnymi, a także przy wschodniej i zachodniej granicy gminy, są pozbawione zwartych osiedli wiejskich. Występuje tu - i to tylko lokalnie - zabudowa rozproszona.

Na terenie gminy znajduje się 18 miejscowości. Do największych należą: Suchożebry (łącznie z Przygodami), Wola Suchożebrska, Krześlin i Krześlinek oraz Brzozów.

1.3. Zmiany liczby ludności

Na przestrzeni ostatnich 22 lat liczba ludności gminy Suchożebry zmniejszyła się o 356 osób (od 5199 w roku 1976 do 4843 w roku 1997). Stanowi to 6,8% stanu wyjściowego z roku 1976. Maksimum liczby ludności (w latach 1976-1997) przypadło na rok 1978 (5218), minimum na rok 1996 (4838). Różnica między stanem maksymalnym a minimalnym w tym okresie

okresie wynosiła 382 osoby. Od roku 1978 utrzymuje się stała tendencja spadkowa. Średnio rocznie ubywało 18 osób. Wyludnianie się poszczególnych wsi nie jest równomierne. Proces ten dotyczy głównie miejscowości małych, położonych peryferyjnie w stosunku do głównych szlaków komunikacyjnych.

Tabela. VIII.1. Zmiany liczby ludności i podstawowe parametry demograficzne w gminie Suchożebry w okresie 1976–1997 w wybranych latach.

Rok	Liczba ludności			Liczba kobiet na 100 mężczyzn	Zmiana liczby ludności w %	Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców		Saldo migracji stałych
	ogółem	mężczyzn	kobiet			gmina Suchożebry	byłe woj. siedleckie (wieś)	
1976	5199	2609	2590	99	100,0	13,5	10,5	-41
1978	5218	2630	2588	98	100,4	11,6	9,1	-60
1980	5159	2627	2532	96	99,2	4,0	8,6	-80
1983	5159	2649	2510	95	99,2	5,7	9,1	-48
1985	5108	2626	2482	95	98,2	6,7	7,0	-77
1988	5010	2588	2422	94	96,4	-0,6	5,9	-85
1991	4943	2537	2406	95	95,1	2,4	4,7	-29
1993	4950	2528	2422	96	95,2	1,2	3,8	-15
1996	4836	2466	2370	96	93,0	-0,8	1,0	-32
1997	4843	2475	2368	96	93,2	-0,2	1,2	6

Źródło: Roczniki statystyczne woj. siedleckiego. Urząd Statystyczny w Siedlcach.

1.4. Przyrost naturalny i migracje stałe

Zmiany liczby ludności następują w wyniku przyrostu naturalnego i migracji stałych. Przyrost naturalny w roku 1997 był ujemny i w liczbach bezwzględnych wyniósł -1 osoba, co daje wskaźnik -0,2 osoby na 1000 mieszkańców. Na tle innych gmin byłego woj. siedleckiego, wskaźnik ten jest niski (średnia na obszarach wiejskich w roku 1997 wynosiła +1,2).

Na przestrzeni lat 1976–1997 można wyróżnić trzy okresy o zróżnicowanych wartościach wskaźnika przyrostu naturalnego. W latach 1976–1978 wskaźnik ten był wyższy niż średnia dla byłego woj. siedleckiego i wynosił 11,6–13,5, w latach 1980–1985 wartość wskaźnika spadła o połowę, natomiast w okresie późniejszym w niektóre lata wskaźnik był ujemny, tzn. więcej ludzi umierało niż się rodziło. W latach 1988–1997 przyrost naturalny w

gminie Suchożebry jest wyraźnie niższy niż w innych wiejskich gminach byłego woj. siedleckiego (tab. VIII.1.)

Saldo migracji stałych w roku 1997 było dodatnie i wynosiło 6 osób. Napływ ludności wynosił 49 osób, natomiast odpływ 43. Był to jednak rok wyjątkowy, gdyż w okresie 1976–1996 saldo migracji stałych była zawsze ujemne, osiągając wartość minimalną w roku 1988, kiedy wskaźnik wynosił –85. Średnia wartość salda migracji stałych wyniosła w tych latach –52. Migrują głównie ludzie młodzi z przewagą kobiet, co spowodowało nadwyżkę mężczyzn na terenie gminy w stosunku do liczby kobiet. Niski przyrost naturalny (a w ostatnich latach ujemny) oraz ujemne saldo migracji powodują szybkie wyludnianie się gminy.

1.5. Struktura wg płci i wieku

W dniu 31.12.1997 roku na 100 mężczyzn przypadało 96 kobiet. W latach 1976–1978 wynosił 98–99 kobiet na 100 mężczyzn, natomiast w latach późniejszych wskaźnik ten utrzymywał się na poziomie 94–96 kobiet na 100 mężczyzn (tab. VIII.1.) Strukturę wieku ludności związanej bezpośrednio z rolnictwem przedstawiono poniżej w tabeli VIII.2. (dane Powszechnego Spisu Rolnego z roku 1996).

Tabela VIII.2. Struktura wieku ludności związanej z rolnictwem w roku 1996 (n – liczba ludności, % – udział procentowy).

Wyszczególnienie		Klasy wieku w latach								Ogółem
		0–14	15–19	20–29	30–39	40–49	50–59	60–64	65 i więcej	
Ogółem	n	885	316	474	513	550	376	194	526	3834
	%	23,1	8,2	12,4	13,4	14,3	9,8	5,1	13,7	100,0
Mężczyźni	n	469	178	270	292	282	202	99	231	2023
	%	23,2	8,8	13,3	14,4	13,9	1,0	4,9	11,4	100,0
Kobiety	n	416	138	204	221	268	174	95	295	1811
	%	23,0	7,6	11,3	12,2	14,8	9,6	5,2	16,3	100,0
Liczba kobiet na 100 mężczyzn		89	78	76	76	95	86	96	128	90

Źródło: Powszechny Spis Rolny 1996. Urząd Statystyczny w Siedlcach, 1998.

W ogólnej liczbie mieszkańców największy jest udział dzieci i młodzieży do lat 19. Stanowią oni 31,3% ogółu mieszkańców. Udział osób dorosłych w wieku 20–49 lat jest w

poszczególnych klasach wiekowych zrównoważony i waha się w granicach 12–14%, natomiast w starszej klasie wiekowej, w przedziale 50–59 lat, wynosi tylko 9,8%. Łącznie ludność w przedziale wiekowym od 20 do 64 lat (tzw. wiek produkcyjny) stanowi 55,0% populacji, natomiast w wieku 65 lat i więcej 13,7% ogółu ludności.

Pod względem struktury płci (wg danych P.S.R.), średnio przypadało 90 kobiet na 100 mężczyzn. Wskaźnik ten bardzo wyraźnie zmienia się w poszczególnych klasach wieku. Już wśród dzieci (0–14 lat) daje się zauważyć większa liczba chłopców. Dysproporcja ta pogłębia się wśród młodzieży (15–19 lat), osiągając maksimum (76 kobiet na 100 mężczyzn) w wieku 20–39 lat. W starszych klasach wieku (40–64 lata) utrzymuje się na poziomie 86–96 kobiet na 100 mężczyzn, osiągając wartość 128 kobiet na 100 mężczyzn w wieku 65 lat i więcej. Tak duży niedobór kobiet w młodszych klasach wieku wynika z wysokiego wskaźnika migracji stałych. Duża część młodych kobiet opuszcza gminę na stałe, przenosząc się zazwyczaj do miasta. Odwrócenie proporcji następuje w wieku późniejszym i jest efektem nadumieralności mężczyzn, która daje się zauważać już w przedziale 40–49 lat.

Tabela VIII.3. Struktura wiekowa właścicieli gospodarstw rolnych w gm. Suchożebry.

Wyszczególnienie		Wiek użytkownika gospodarstwa rolnego							Ogółem
		15–19	20–29	30–39	40–49	50–59	60–64	65 i więcej	
Ogółem	n	3	104	231	284	192	76	121	1011
	%	0,3	10,3	22,8	28,1	19,0	7,5	12,0	100,0
Mężczyźni	n	3	85	199	233	168	60	76	824
	%	0,4	10,3	24,2	28,3	20,4	7,3	9,2	100,0
Kobiety	n	–	19	32	51	24	16	45	187
	%	–	10,2	17,1	27,3	12,8	8,5	24,1	100,0
Obszary wiejskie byłego woj.siedleckiego		0,3	9,2	21,0	24,8	17,6	8,4	18,7	100,0

Źródło: Powszechny Spis Rolny 1996. Urząd Statystyczny w Siedlcach, 1998.

Struktura wiekowa użytkowników gospodarstw rolnych – w porównaniu z obszarami wiejskimi woj. siedleckiego – jest korzystna (tab. VIII.3). W gminie Suchożebry użytkownicy gospodarstw rolnych w wieku od 15 do 49 lat stanowili 61,5%, podczas gdy średnia dla woj. siedleckiego w tym przedziale wiekowym wynosiła 55,3%. Udział użytkowników gospodarstw rolnych w wieku 50–64 lata był w gminie i woj. siedleckim zbliżony i wynosił odpowiednio 26,5% i 26,0%, natomiast użytkownicy w wieku emerytalnym (powyżej 65 lat) stanowili w

gminie 12,0% tej grupy zawodowej, a w woj. siedleckim 18,7%. Na 1011 gospodarstw, 187 (18,5%) prowadzonych jest przez kobiety. W gospodarstwach, których właścicielami były osoby w wieku przedemerytalnym (do 65 roku życia) mężczyźni stanowili 84% użytkowników gospodarstw rolnych, natomiast kobiety 16%. W wieku emerytalnym udział zwiększał się ponad dwukrotnie i wynosił 37%, podczas gdy udział mężczyzn spadał do 63%. Wynika to z faktu, że w takich gospodarstwach szybciej umierają mężczyźni i kobiety pozostają ich użytkownikami.

1.6. Poziom wykształcenia

Wg danych Powszechnego Spisu Rolnego z roku 1996, struktura wykształcenia ludności gminy Suchożebry w wieku powyżej 15 lat przedstawiała się jak niżej podano. Wykształceniem wyższym legitymowało się 1,6% mieszkańców gminy. Jest to wartość nieco wyższa od wskaźnika dla obszarów wiejskich woj. siedleckiego który wynosi 1,4%.

Tabela VIII.3. Poziom wykształcenia ludności w gm. Suchożebry w wieku powyżej 15 lat. Dane z roku 1996.

Wyszczególnienie	Poziom wykształcenia							Ogółem	
	wyższe	policealne	średnie zawodowe	średnie ogólnokształcące	zasadnicze zawodowe	podstawowe ukończone	podstaw. nieukończone i bez wykształc.		
Ogółem	n	48	18	357	85	839	1267	335	2949
	%	1,6	0,6	12,1	2,9	28,5	42,9	11,4	100,0
Mężczyźni	n	22	9	147	16	523	701	136	1554
	%	1,4	0,6	9,5	1,0	33,6	45,1	8,8	100,0
Kobiety	n	26	9	210	69	316	566	199	1395
	%	1,9	0,6	15,1	4,9	22,6	40,6	14,3	100,0
Obszary wiejskie woj. siedleckiego		1,4	1,3	11,1	2,7	27,7	45,4	10,5	100,0

Źródło: Powszechny Spis Rolny 1996. Urząd Statystyczny w Siedlcach, 1998.

Z wykształceniem średnim, t.j. policealnym, średnim zawodowym i średnim ogólnokształcącym było łącznie 15,6% ludności, ale z wyraźną dominacją wykształcenia zawodowego. Wskaźnik ten był niewiele wyższy od średniej dla woj. siedleckiego, która

wynosiła 15,1%. W grupie z wykształceniem zasadniczym zawodowym znajdowało się 28,5% ludności gminy (nieco więcej niż średnia wojewódzka).

Najliczniejsza jest grupa z wykształceniem podstawowym, która stanowi 42,9% ogółu mieszkańców gminy w wieku powyżej 15 lat, natomiast grupa z wykształceniem podstawowym niepełnym i bez wykształcenia stanowiła 11,4% ogółu dorosłej ludności gminy. Ogólnie można stwierdzić, że poziom wykształcenia mieszkańców gminy Suchożebry jest zbliżony do wartości średnich dla obszarów wiejskich byłego woj. siedleckiego.

Dają się zauważyć niewielkie różnice w poziomie wykształcenia mieszkańców gminy w zależności od płci. Znacznie większy odsetek kobiet posiada wyższe i średnie wykształcenie. Wartość średnia w grupie mężczyzn wynosi 12,5%, a w grupie kobiet 22,5%. Dotyczy to głównie wykształcenia średniego zawodowego i średniego ogólnokształcącego. W grupie z wykształceniem zasadniczym zawodowym wyraźnie dominują mężczyźni stanowiący 33,6% ludności gminy, podczas gdy kobiety tylko 22,6%. W grupach z wykształceniem niepełnym podstawowym lub bez wykształcenia, nieco większy odsetek stanowią kobiety. Wynika to z faktu, że niskim poziomem wykształcenia legitymują się zazwyczaj ludzie starsi, a z powodu zwiększonej umieralności mężczyzn w wieku średnim i starszym, udział kobiet z niskim wykształceniem relatywnie wzrasta.

2. ŹRÓDŁA UTRZYMANIA LUDNOŚCI

Spośród ludności dorosłej (powyżej 15 lat) zamieszkującej gminę Suchożebry, 52,1% utrzymywało się z jednego źródła dochodu, z czego ponad połowa utrzymywał się z pracy w swoim gospodarstwie rolnym. Z dwóch źródeł utrzymywało się 47,9% ludności. Ogółem 37,2% ludności utrzymywało się wyłącznie lub głównie z pracy w swoim gospodarstwie rolnym. Na obszarach wiejskich woj. siedleckiego, z jednego źródła utrzymywało się 49,4%, a z dwóch źródeł 50,6% ludności. Wyłącznie lub głównie z pracy w swoim gospodarstwie rolnym utrzymywało się na terenie województwa 32,3% ludności.

Wg danych Urzędu Statystycznego w Siedlcach, w roku 1997 w gm. Suchożebry poza rolnictwem zatrudnione były 456 osoby. Z ogólnej liczby zatrudnionych większość pracowała w produkcji (267 osób) oraz edukacji (76 osób). W rolnictwie i łowiectwie pracowało 27 osób, w handlu i usługach związanych z naprawami 26, w administracji publicznej 18 osób, w transporcie i łączności 16 osób, w pośrednictwie finansowym 11, w ochronie zdrowia i opiece socjalnej 9, a w innych działach 6 osób.

Nowym zjawiskiem społecznym powstałym po roku 1989, jest bezrobocie. W roku 1993 na terenie gminy było zarejestrowanych 365 bezrobotnych, w tym 210 mężczyzn i 155 kobiet. Stanowiło to 7,4% ogółu ludności gminy. Z liczby tej w roku 1993 zaledwie 6 osób podjęło pracę. W roku 1996 liczba zarejestrowanych bezrobotnych zmniejszyła się do 223 (102 mężczyzn i 121 kobiet). W roku 1997 liczba bezrobotnych praktycznie nie zmieniła się i wynosiła 220 osób (108 mężczyzn i 112 kobiet). W rzeczywistości skala tego zjawiska jest większa, ze względu na ukryte bezrobocie w rolnictwie. Należy oczekiwać, że z powodu zmian gospodarczych i społecznych jakie zachodzą w kraju po roku 1989, bezrobocie będzie trwałym zjawiskiem społecznym. Problem polega na tym, aby rozmiary tego zjawiska nie wpływały negatywnie na całość życia społecznego i gospodarczego gminy.

Na 1011 gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego, występujących na terenie gminy Suchożebry, tylko 14,6% gospodarstw utrzymywało się z jednego źródła dochodów, z czego 13,8% wyłącznie z pracy w swoim gospodarstwie rolnym. Z dwóch źródeł utrzymywało się 55,9% gospodarstw, a z trzech 29,5%. Dokładnie połowa gospodarstw utrzymywała się głównie lub wyłącznie z pracy w swoim gospodarstwie rolnym.

3. ZASOBY I WARUNKI MIESZKANIOWE

Wg stanu na 31.12.1997 r., na terenie gminy znajdowało się 1313 mieszkań (4976 izb), których łączna powierzchnia wynosiła 100.100 m². Powierzchnia jednego mieszkania wynosiła średnio 76,2 m², a jednej izby 20,1 m². Powierzchnia użytkowa mieszkania przypadająca na jedną osobę wynosiła 20,7 m². Na jedno mieszkanie przypadało 3,68 osoby, natomiast na jedną izbę 0,97 osoby. W zabudowie wiejskiej byłego woj. siedleckiego średnia powierzchnia jednego mieszkania wynosiła 68,2 m², a średnia powierzchnia jednej izby 20,4 m². W miastach wskaźniki te wynosiły odpowiednio 57,6 m² oraz 16,3 m². Wynika z tego, że na obszarach wiejskich powierzchnia mieszkań jest wyraźnie większa. Jednocześnie mieszkania w gminie Suchożebry były większe od średniej dla byłego woj. siedleckiego, przy nieco mniejszej powierzchni jednej izby. Średnia powierzchnia użytkowa mieszkania przypadająca na jedną osobę wynosiła na obszarach wiejskich województwa 19,0 m², na jedno mieszkanie przypadało 3,59 osoby, a na jedną izbę 1,07 osoby. Na obszarach miejskich wskaźniki te wynosiły odpowiednio 17,7 m², 3,25 osoby oraz 0,92 osoby. Pomimo większej powierzchni mieszkań budowanych na wsi, są one bardziej przegęszczone niż mieszkania w miastach byłego woj. siedleckiego.

4. POZIOM ŻYCIA MIESZKAŃCÓW

Przez poziom życia należy rozumieć nie tylko materialne i finansowe zasoby mieszkańca gminy lub jego rodziny, ale także inne elementy życia, takie jak możliwości podejmowania pracy zarobkowej, dostęp do służby zdrowia, poziom bezpieczeństwa publicznego, dostęp do szkół, możliwości komunikacyjne, zaopatrzenie w produkty pierwszej potrzeby i środki produkcji, możliwości zbytu produktów rolnych i wiele innych. Poziom życia mieszkańców gminy oceniono głównie w oparciu o materiały statystyczne oraz rozmowy i wywiady z mieszkańcami gminy.

Podstawowym wskaźnikiem poziomu życia mieszkańców są zasoby finansowe i możliwości wykonywania pracy zawodowej. Większość mieszkańców gminy utrzymuje się z rolnictwa prowadząc indywidualne gospodarstwa rolne. Poziom opłacalności produkcji rolnej w ostatnich kilku latach systematycznie obniżał się doprowadzając do masowych protestów rolników na początku 1999 roku. Przyczyną tego zjawiska była nadprodukcja żywności (brak rynków zbytu) oraz sprowadzanie tanich produktów z zagranicy (głównie zboża i mięsa). Miało to bezpośredni i zarazem ujemny wpływ na zasoby finansowe gospodarstw rolnych i prowadziło do spadku poziomu życia mieszkańców gminy, szczególnie tych, którzy utrzymują się wyłącznie lub głównie z rolnictwa.

O materialnym poziomie życia mieszkańców gminy decyduje m.in. liczba zarejestrowanych i działających podmiotów gospodarczych. W większości przypadków wyniki gospodarcze prywatnych przedsiębiorców pozwalają na osiągnięcie średniego lub wysokiego materialnego poziomu życia. Duża liczba zarejestrowanych podmiotów prowadzących działalność gospodarczą wpływa także pozytywnie na pozostałych mieszkańców gminy, gdyż stwarza nowe miejsca pracy oraz zwiększa wpływy podatkowe do kasy gminy, z czego korzysta (zazwyczaj pośrednio) większość mieszkańców.

W gminie Suchożebry wg stanu na 31.12.1997 r. zarejestrowanych było 177 podmiotów gospodarczych, w tym 8 publicznych oraz 169 prywatnych. W grupie tej większość (164 podmioty) stanowiły zakłady osób fizycznych. Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych jest dużo niższa od średniej dla byłego woj. siedleckiego, która wynosiła 233 podmioty na gminę.

Pod względem struktury branżowej, najwięcej podmiotów (55, t.j. prawie 31,1%) zajmowało się handlem i naprawami, 25 budownictwem oraz 24 działalnością produkcyjną. W innych branżach było zarejestrowanych po kilkunastu podmiotów gospodarczych. Struktura

branżowa podmiotów gospodarczych jest podobna jak w innych gminach wiejskich byłego woj. siedleckiego.

Jednym z elementów wpływających na ogólny poziom życia mieszkańców, jest dostęp dzieci i młodzieży do szkół różnego szczebla i różnego typu. Na terenie gminy do końca roku szkolnego 1997/98 występowały tylko szkoły podstawowe (w liczbie 4), z których w roku szkolnym 1997/98 korzystało 655 uczniów. W związku z wejściem od roku szkolnego 1999/2000 nowego systemu szkolnego, w gminie zostanie utworzone jedno gimnazjum w Suchożebkach. Spowoduje to konieczność dojeżdżania uczniów (powyżej szóstej klasy szkoły podstawowej) z odległych miejscowości, co wiąże się z większymi kosztami i większą stratą czasu. Na terenie gminy nie występowały dotychczas szkoły ponadpodstawowe. Nie przewiduje się także tworzenia takich szkół (z wyjątkiem w.w. gimnazjum). Stwarzało to niekorzystną sytuację dla uczącej się młodzieży w gminie Suchożebry, która była zmuszona do dojeżdżania do najbliższych szkół średnich lub zawodowych (np. do Siedlec, Sokołowa) lub korzystania z internatów lub stacji. Pociągało to dodatkowe koszty pobierania nauki.

Sieć przedszkoli pokrywa się z siecią szkół podstawowych. Istnieją 4 oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych, z których korzystało (w roku szkolnym 1997/98) 80 dzieci.

Dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej można uznać za wystarczający. Na terenie gminy istnieją 2 ośrodki zdrowia, w którym zatrudnionych było (na koniec 1997 r.) 2 lekarzy i 3 pielęgniarki. W przeliczeniu na 10.000 mieszkańców obsada personelu służby zdrowia wynosiła odpowiednio 4,1 i 6,2. Była ona zbliżona do średniej dla gmin wiejskich byłego woj. siedleckiego (z wyjątkiem dentystów), gdzie wynosiła odpowiednio 3,2 i 7,3, ale wielokrotnie niższa od wskaźników dla miast byłego woj. siedleckiego. Na terenie gminy nie funkcjonuje apteka.

O poziomie zamożności społeczeństwa świadczy także liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej. W roku 1997 z pomocy takiej korzystało 276 osób, co stanowi 3,6% ogółu ludności w gminie. Średnia dla gmin wiejskich byłego woj. siedleckiego wynosi 5,0%, a dla miast 3,7%. Na jedną osobę korzystającą ze świadczeń pomocy społecznej przypadało w gm. Suchożebry w roku 1997 średnio 1313 zł.

W gminie występuje jedna biblioteka publiczna, jedna filia oraz dwa punkty biblioteczne. Na jedną placówkę biblioteczną przypadało w roku 1997 1211 osób. Średnia dla gmin wiejskich byłego woj. siedleckiego wynosiła 1459 osób na jedną placówkę, a w miastach 8330 osób. Wskaźnik liczby woluminów na 1000 ludności w gminie Suchożebry wynosi 4154, podczas gdy średnia dla gmin byłego woj. siedleckiego wynosiła 3899 a w miastach 3685.

Zarejestrowanych było 582 czytelników, a na jednego czytelnika przypadało w roku 1997 17,1 wypożyczonych woluminów, podczas gdy średnia dla gmin byłego woj. siedleckiego wynosiła 21,1 a w miastach 25,5.

Na tle innych gmin byłego woj. siedleckiego, dostęp mieszkańców gminy Suchożebry do telefonów jest słaby. W dn. 31.12.1997 r. zarejestrowanych było 152 abonentów telefonicznych, (wskaźnik 31,4 na 1000 ludności). Dawało to gminie Suchożebry odległe miejsce wśród gmin byłego woj. siedleckiego (średnia w gminach wiejskich wynosiła 48,9). Ze względu na gwałtowny rozwój usług telekomunikacyjnych, wskaźnik ten powinien jednak szybko wzrastać.

Sieć placówek handlowych (sklepów) jest na terenie gminy dosyć gęsta. Wg stanu na 31.12.1997 r. na terenie gminy było 29 sklepów, co daje wskaźnik 6,0 sklepów na 1000 mieszkańców. Średnia dla gmin wiejskich byłego woj. siedleckiego wynosiła 5,6 sklepów na 1000 mieszkańców. Na terenie gminy brak jest punktów sprzedaży paliw.

Inne informacje dotyczące warunków życia mieszkańców gminy Suchożebry, są także zawarte w innych rozdziałach, w szczególności w rozdziale w którym omówiono istniejące i potencjalne zagrożenia dla środowiska przyrodniczego.

II. UWARUNKOWANIA DOTYCZĄCE OCHRONY WARTOŚCI KULTUROWYCH I KRAJOBRAZOWYCH

1. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA ŚRODOWISKA KULTUROWEGO

Obiekty zabytkowe na terenie gminy reprezentowane są przez budownictwo sakralne, zespoły dworsko-parkowe oraz w największym stopniu przez wiejskie budownictwo drewniane, którego przykłady znajdują się w miejscowościach na terenie całej gminy. Do najciekawszych obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy można zaliczyć:

Krześlin – zespół sakralny p.w. Św. Mikołaja, wpisany do rejestru zabytków decyzją z dnia 03-05-1962r. pod Nr 173/709: kościół murowany, 1730-1740, od 1734 klasztor dominikanów, 1743-1863 bernardynów, restaurowany 1892, przebudowany w 1940.

Suchożebry – zespół sakralny parafii rzymsko – katolickiej p.w. Św. Marii Magdaleny, wpisany do rejestru zabytków decyzją z dn. 19-03-1962 r. pod Nr 76/408: kościół murowany wzniesiony w latach 1772-1782., kaplica, dzwonnica, ogrodzenie z bramą.

Krynica – zespół dworsko-parkowy wpisany do rejestru zabytków decyzją z dn. 31-12-1983 r. Nr 349: dwór, budynek gospodarczy, piwnica – murowane z końca XIX w., oraz pozostałości parku krajobrazowego.

Wola Suchożebrska - zespół dworsko-parkowy wpisany do rejestru zabytków decyzją z dn. 02-04-1962 r. pod Nr 127/595: dwór, budynek gospodarczy, park krajobrazowy

Podnieśno – grodzisko pierścieniowate z okresu wczesnośredniowiecznego kultury prapolskiej, XI w., wpisane do rejestru zabytków w 1967 r. pod Nr 190/75.

W wydany w Warszawie w 1880 r. „*Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*” znaleźć możemy informacje o wielu miejscowościach położonych na terenie gminy. Poniżej podano opisy niektórych miejscowości (nazwy miejscowości wg „Słownika...”):

Brzozów – wieś, powiat siedlecki, gmina Krześlin, parafia Suchożebry. W roku 1827 było tu 346 domów, 338 mieszkańców, obecnie zaś liczy 45 domów, 435 mieszkańców, 815 mórg ziemi.

Kownaciska – wieś, powiat siedlecki, gmina Krześlin, parafia Suchożebry. W 1827 r. było tu 40 domów, 267 mieszkańców; obecnie ma 33 domy, 327 mieszkańców, 965 mórg rozległości.

Krynica – wieś i folwark, powiat sokołowski, gmina Kowiesy, parafia Suchożebry. Mają 23 domy, 267 mieszkańców i 1741 mórg ziemi. W 1827 r. było tu 31 domów i 218 mieszkańców. Pozycya płaska, grunt w połowie pszenny, łąki dobre. Budynki murowane, gospodarstwo płodozmiennie, starannie prowadzone, serwituty zamienione. Dobra Krynica były własnością generała b.w.p. Szydłowskiego, po śmierci którego w r. 1866 odziedziczył Antoni Szydłowski i sprzedał w r. 1870 Skarzyńskiemu. W roku 1878 r. nabył Krynice dzisiejszy właściciel Leon Kozłowski wraz z całymidobrami Patrykozy, do składu których folwark Krynica należy. Według Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego dobra Krynica składają się z folwarków Krynica i Szydłowin nomenklatury Przemysław, wsi Krynica; rozległość wynosi mórg 1551, folwark Krynica grunta orne i ogrody mórg 495, łąk mórg 74, pastwisk mórg 12, lasu mórg 557, nieużytki i place mórg 24, razem mórg 1162, budynków murowanych 3, z drzewa 10, płodozmian 14-płowy; folwark Szydłowin grunta orne i ogrody morg 292, łąk mórg 33, pastwisk mórg 10, lasu mórg 43, nieużytki i place mórg 11, razem mórg 389, budynków murowanych 2, z drzewa 3, płodozmian 8-płowy; wieś Krynica osad 28, z gruntem mórg 262.

Krześlin – wieś, powiat siedlecki, gmina Krześlin, parafia Suchożebry. Jest tu kościół murowany po klasztorze bernardynów, zbudowany w 1737 r. przez Wiktora Kuczyńskiego, dziedzica Krześlina. Początkowo byli tu dominikanie, od 1743 r. bernardyni. Jest tu szkoła początkowa, sąd gminny okręgu I-go i urząd gminny. W roku 1827 było tu 41 domów; obecnie 54 domy, 512 mieszkańców, 842 morgi ziemi. Według Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego dobra Krześlin składają się z folwarków: Krześlin, Brzozów, Rzeszotków i Przygody; nomenklatury Malacin, wsi: Krześlin, Kownaciska, Borki, Brzozów, Rzeszotków i Przygody. Podług wiadomości z roku 1866 rozległość dominialna wynosi mórg 3772, grunta orne i ogrody mórg 1858, łąk mórg 736, pastwisk mórg 313, lasu mórg 771, nieużytki i place mórg 94, młyn wodny i cegielnia. Wieś Krześlin osad 43, z grun. mórg 829; wieś Kownaciska osad 101, z grun. mr. 1276; wieś Borki osad 27, z grun. mr. 576, wieś Brzozów osad 43 z grun. mr. 822; wieś Rzeszotków osad 26, z grun. mr. 685; wieś Przygody osad 14, z grun. mr. 373. Gmina Krześlin, powiat siedlecki, należy do sądu gminnego okręgu I-go w miejscu, ma 3549 mieszkańców, rozległości 13792 morgi, stacja

pocztowa Siedlce o 9 wiorst. W skład gminy wchodzi: Borki, Brzozów, Hołubla, Kopcie, Kownaciska, Krześlin, Malacin, Nakory, Paprotnia, Przygody, Suchożebry, Suchożebrska Wola, Trojanki i Rzeszotków.

Nakory – wieś, powiat siedlecki, gmina Krześlin, parafia Suchożebry, odległe 12 wiorst od Siedlec. W 1827 r. było 25 domów, 173 mieszkańców, obecnie zaś 28 domów, 307 mieszkańców. Folwark i wieś Nakory rozległości mórg 925: grunta orne i ogrody mórg 424, łąk mórg 146, lasu mórg 278, pastwisk i zarośli mórg 103, nieużytki i place mórg 26. Wieś osad 33, z grun. mr. 431.

Podnieśno – wieś, powiat siedlecki, gm. Skupie, parafia Suchożebry; ma 30 domów, 251 mieszkańców, 1205 mórg ziemi. W 1827 r. były 22 domy, 148 mieszkańców.

Przygody – wieś i folwark, powiat siedlecki, gmina Krześlin, parafia Suchożebry; ma 30 domów, 281 mieszkańców, 594 morgi ziemi w tem 373 morgi ziemi włościańskiej. Folwark Przygody należy do dóbr Krześlin. W 1827 r. 28 domów, 186 mieszkańców.

Sosna Kicki – wieś, Sosny Kozulki, wieś i Sosny Korabie, wieś, powiat siedlecki, gmina Skupie, parafia Suchożebry. Sosny Kicki ma 9 domów, 73 mieszkańców, 200 mórg. W 1827 r. 9 domów, 48 mieszkańców. Sosny Kozulki ma 16 domów, 104 mieszkańców, 489 mórg. W 1827 r. 15 domów, 73 mieszkańców. Sosna Korabie ma 9 domów, 68 mieszkańców, 327 mórg. W 1827 r. 11 domów, 67 mieszkańców.

Stany Duże i Małe – dwie wsi, powiat siedlecki, gmina Skupie, parafia Suchożebry. Stany Duże mają 20 domów, 172 mieszkańców, 545 mórg ziemi; Stany Małe mają 17 domów, 130 mieszkańców, 289 mórg ziemi. W 1827 r. Stany Duże miały 24 domy, 137 mieszkańców; Stany Małe – 12 domów, 64 mieszkańców.

Suchożebry – wieś i folwark nad rzeką Sosenką, powiat siedlecki, gmina Krześlin, parafia Suchożebry, odległe 12 wiorst od Siedlec, ma kościół parafialny murowany, 17 domów, 242 mieszkańców. W 1827 r. 21 domów, 155 mieszkańców. Folwark Suchożebry w 1827r. rozległości mórg 826: gruntów ornych i ogrodów mórg 416, łąk mórg 19, pastwisk mórg 23, wody mórg 84, lasu mórg 129, nieużytków i pastwisk wspólnie morg 205; budynków murowanych 2, drewnianych 10; las urządzony, pokłady torfu. Wieś Suchożebry osad 15, morg 125, wieś Wola Suchożebrska osad 40, mórg 585; wieś Kopce osad 12, mórg 285. Kościół i parafia erekcyi

nieznanej. Fundatorem miał być dziedzic wsi Trojan Suchożebrski. Obecny kościół pochodzi z XVIII w. Suchożebrska parafia, dekanat siedlecki, 4274 dusz.

Suchożebrska Wola – wieś i folwark nad rzeką Sosenką, powiat siedlecki, gminy Krześlin, parafia Suchożebry, odl. 20 wiorst od Siedlec, ma 27 domów, 353 mieszkańców. W 1886 r. folwark Suchożebrska Wola, w roku 1874 oddzielony od dóbr Suchożebry, rozległości mórg 1272: gruntów orných i ogrodów mórg 531, łąk mórg 113, pastwisk mórg 109, lasu mórg 364, wody mórg 5, w odpadkach mórg 105, nieużytków mórg 45; budynków murowanych 3, drewnianych 26; płodozmian 9-pólowy, las nieurzędzony, pokłady torfu.

2. ZASOBY OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH

2.1. Stanowiska archeologiczne

Brzozów

- Uroczysko „Zapaśnia”- osada z epoki żelaza, okres wczesnośredniowieczny XI–XII w.; charakterystyka : palenisko i jamy; duże ilości ceramiki z kultury prapolskiej.
- Uroczysko „Olszynki” - osada z epoki żelaza, okres wczesnośredniowieczny XI–XII w.; charakterystyka : resztki osady, jamy ; fragmenty ceramiki z kultury prapolskiej

Krześlin

- znalezisko powierzchniowe, zabytki krzemienne ze środkowej epoki kamiennej – mezolitu, kultura tardendaska
- wydma „Borowe”- znalezisko powierzchniowe-nieględzona siekierka z krzemienia nadbużańskiego z młodszej epoki kamiennej-neolitu
- Las tzw. „Borówka”, znalezisko luźne, siekierka krzemiana z kultury ceramiki sznurowej.
- znalezisko luźne, czworoboczna, płaska siekierka kamienna wykonana ze skłaki kamiennej, późny neolit epoki kamiennej
- znalezisko powierzchniowe, fragmenty klosza z kultury grobów kloszowych, okres lateński epoki żelaza

Podnieśno

- cmentarzysko z okresu lateńskiego epoki żelaza –klosz i popielnica z kultury grobów kloszowych
- grodzisko pierścieniowate o wymiarach ok. 180 x 200 m. szerokość wałów do 16 m., wysokość ponad 3 m., położone na podmokłych łąkach w dolinie rzeki Sosny, obok drogi do

wsi Sosny-Korabie, ok. 300 m. na wschód od zabudowań wsi Podnieśno, kultura prapolska, XI w., wpisane do rejestru zabytków w 1967 r. pod Nr 190/75

2.2. Zabytkowe zespoły dworskie , pałacowe, parkowe

- 1. **Krynica** – zespół dworsko-parkowy z k. XIX w.
- 2. **Wola Suchożebrska** – zespół dworsko-parkowy z połowy XIX w.

2.3. Zabytkowe obiekty i zespoły sakralne

- 1. **Krześlin** – zespół sakralny parafii p.w. Św. Mikołaja
- 2. **Krześlin** – kaplica Św. Jana Nepomucena. ✓
- 3. **Kownaciska** – kapliczka murowana z I poł. XIX w.
- 4. **Podnieśno** – kapliczka murowana z 1910 r. ✓
- 5. **Suchożebrzy** – zespół sakralny parafii p.w. Św. Marii Magdaleny
- 6. **Wola Suchożebrska** – kapliczka murowana z 1922 r.

2.4. Cmentarze

Krześlin – cmentarz parafialny rzymsko-katolicki, o pow. 1.44 ha, zał. w II poł. XIX w., najstarszy istniejący nagrobek pochodzi z 1910 r.

Krześlin – cmentarz przykościelny założony w latach 1730 -1740 , najstarszy zachowany nagrobek pochodzi z 1922 r.

Podnieśno – cmentarz jeńców radzieckich z II Wojny Światowej, 1941 r., powierzchnia 0,32 ha.

Sosna Kozułki – cmentarz jeńców radzieckich z II Wojny Światowej, 1941 r., powierzchnia 0,09 ha

Suchożebrzy – cmentarz parafialny rzymsko-katolicki, o pow. 2,60 ha, założony w I poł. XIX w., najstarszy zachowany nagrobek pochodzi z 1881 r.

Suchożebrzy – cmentarz przykościelny, założony w XVII w., najstarszy istniejący nagrobek pochodzi z 1852 r.

2.5. Zabytkowa architektura obiektów mieszkalnych i użyteczności publicznej

Poniżej podano wykaz obiektów zabytkowych – mieszkalnych i użyteczności publicznej – zamieszczonych w wykazie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Niektóre z wymienionych obiektów już nie istnieją, np. domy mieszkalne nr 3 i 6 w Przygodach, nr 2 i 17 w Suchożebrach.

Brzozów – dom drewniany nr 34;

Kownaciska – domy drewniane Nr 27,28, 29, 31;

Krześlin– domy drewniane Nr 8,10,12,19, 23, 28, 36, 41;

- wiatrak koźlak;

Nakory - domy drewniane Nr 8, 51, 58;

- kuźnia drewniana

Podnieśno – zagroda Nr 13, domy drewniane 4, 6, 14;

Przygody – domy drewniane Nr 3, 6, 79;

Sosny-Kicki – dom drewniany Nr 12;

Sosna-Korabie – domy drewniane Nr 7, 10;

Stany Duże – domy drewniane Nr 8, 25, 27;

Suchożebrzy – zagroda Nr 97, domy drewniane Nr 2, 6, 17, 22, 8389, 97, 103;

- młyn spalinowy;

Wola Suchożebrska – Domy drewniane Nr 30, 65, 71, 80, 87, 104.